

Osebno in kulturno nomadstvo v izbranih delih sodobnih slovenskih prozaistk

SILVIJA BOROVIK

*Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Koroška cesta 160,
SI 2000 Maribor, silvija.borovnik@um.si*

DOI: <https://doi.org/10.18690/scn.16.2.259-278.2023>

1.02 Pregledni znanstveni članek – 1.02 Review Article

Članek se ukvarja s problematiko večkulturnosti in medkulturnosti v izbranih delih sodobnih slovenskih pisateljic. Upošteva težnjo, ki je v literarnozgodovinskih raziskavah zadnjih let zelo poudarjena, namreč, da je pri analizah literarnih del potrebno upoštevati vidik prestopanja in prehajanja meja ter hibridnost pisateljskih identitet. Različni raziskovalci menijo, da je potrebno negovati odprt raziskovalni odnos do vsega, kar je bilo v slovenski literarni zgodovini snovno in tematsko, pa tudi jezikovno drugačno, a obenem povezujoče. Članek izhaja iz prepričanja, da slovenska literarna besedila v medkulturnem kontekstu drugače razumemo in da vzpostavljajo le-ta zanimiv medbesedilni dialog s številnimi drugimi jeziki in kulturami.

The article deals with the issue of multiculturalism and interculturality in selected works by contemporary Slovenian female writers. It takes into account a tendency that has been very prominent in literary historical research in recent years, namely the need to take into account the aspect of crossing and transgressing borders and the hybridity of writers' identities when analysing literary works. Various researchers believe that it is necessary to foster an open research attitude towards everything that has been materially and thematically, as well as linguistically different, but at the same time cohesive in Slovenian literary history. The article is based on the conviction that Slovenian literary texts are understood differently in an intercultural context and establish an interesting intertextual dialogue with many other languages and cultures.

Ključne besede: večkulturnost, medkulturnost, transkulturnost, sodobne slovenske pisateljice, sodobni slovenski roman

Key words: Multiculturalism, interculturalism, transculturalism, contemporary Slovenian female writers, contemporary Slovenian novel

---

Uvod

Jola Škulj ugotavlja, da je v medkulturni eksistenci postal aktualen pojem literarnega oz. kulturnega transferja (Škulj 2012: 87). Naslanja se na Even

Zoharjevo polisistemsko teorijo, na Lotmanovo semiotiko in Bhabovo pojmovanje hibridnosti. Poudarja, da predstavlja literatura kateregakoli jezikovnega teritorija v Evropi odprto, nedovršeno entiteto, njena dediščina pa je sestavljena iz zapletene mreže nenehno preoblikujočih se stikov v medkulturnih realnostih. Zato je pri opazovanju literarnih pojavov potrebna moderna, kozmopolitska perspektiva. Kulturne identitete posameznih avtorjev in avtoric je po njenem potrebno razumeti v luči dialogizma s številnimi drugimi kulturami. Večkulturne in večjezične sledi, ki so posledica različnih etničnih kontaktov in preteklih ali pa sodobnih vezi, najdemo v vsaki kulturi in literaturi (Škulj 2012: 87–93). Podobno pišeta tudi Vesna Mikolič in Krištof Jacek Kozak, namreč o soobstoju različnih kulturnih identitet v kompleksnem okolju. Kot osnovo medkulturnosti izpostavljata dialog, ki naj bo temelj za strpno in sprejemajočo družbo (Mikolič in Kozak, ur., 2008: 14–15). Kozak sicer opozarja, da koncepta medkulturnega dialoga povsod ne sprejemajo z odprtimi rokami, a poudarja, da lahko do temeljnih spoznanj o sebi pridemo le v okviru določenega odnosa z bližnjikom, to je z drugim, in da potrebujemo *Drugega* za lastno razumevanje. Glavni namen medkulturnega dialoga je vzbuditi zanimanje za sočloveka/soseda/tujca, pri čemer naj bosta radovednost in gostoljubje osnovi za to (Kozak 2008: 19–24). Že pred mnogimi leti pa je na to, da meje med narodi nikoli niso bile razločne in ostre, temveč da so bile premakljive in prepustne, ter da ni civilizacije, ki bi bila »čista«, saj so vse »mešane« in »hibridne«, pisal kulturolog, pesnik in odlični esejist Aleš Debeljak. V več delih je s svojim enciklopedičnim znanjem osvetljeval »strukturo modernega Zahoda«, pri čemer je s smislom za nazorne zgodbe poudarjal različna nacionalna in kulturna prepletanja (npr. v zbirkah esejev *Temno nebo Amerike*, 1994; *Evropa brez Evropejcev*, 2004; *Knjiga, križ, polmesec*, 2012). Odklanjal je nacionalizme in se zavzemal za kozmopolitsko perspektivo. Književna umetnost po njegovem premišlja o najrazličnejših večkulturnih in medkulturnih fenomenih, nima pa realne moči za spremembe, zato je menil, da bi morala medkulturni dialog negovati in podpirati tudi politika (Debeljak 2008: 31).

Literarnim delom, tokrat¹ zlasti romanom sodobnih slovenskih pisateljic, posvečam posebno raziskovalno pozornost. Na moje delo je vplivala feministična literarna veda, ki se zavzema za obravnavanje ženskega avtorstva v literaturi. Le-to pa je bilo v zgodovini – ne le slovenske književnosti – marginalizirano, podcenjevano ali celo prezrto. Na to sem opozorila že v knjigi *Pišejo ženske drugače?* (1995), za menoj pa je raziskave v podobni smeri nadaljevala Katja Mihurko Poniž, ki je poleg drugih del pred nedavnim objavila obsežno monografijo *Od lastnega glasu do lastne sobe* (2022), s katero je pokazala na množico avtoric v svetovni literarni zgodovini in na bogastvo njihovih literarnih del.

¹ Razprava je nastala v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

Feministična literarna veda si namreč prizadeva za to, da bi žensko avtorstvo naredila vidno, saj pisateljice, pesnice in dramatičarke niso bile vpisane v enciklopedije, literarne zgodovine in učbenike, se pravi v literarni kanon (Borovnik 1995, 2012, 2022; Bahovec 2007; Mihurko Poniž 2022), pa tudi predavanja o njihovih delih na univerzah so bila dokaj redka. Feministična literarna veda tako osredotočenost z moškega stališča preusmerja na žensko perspektivo in izkušnje (Culler 2008: 150). Le-te zahtevajo pravico žensk do duševne, telesne in intelektualne integritete. Pri tem upoštevajo dejstvo, da spol ni le biološka, temveč tudi družbena kategorija, o čemer sta pisali že Virginia Woolf v *Lastni sobi* (1929) in Simone de Beauvoir v znamenitem delu *Drugi spol* (1949). Zlasti S. de Beauvoir je analizirala žensko izkušnjo v zgodovini in pisala o t. i. družbeni konstrukciji spola. Obe pisateljici veljata za utemeljiteljici feminizma, s svojimi deli pa sta sprožili široko osveščevalno gibanje po vsem svetu, tudi na področju literarnih ved.

V slovenskem prostoru smo obravnavali in analizirali žensko avtorstvo v literaturi raziskovalci na različnih univerzah v okviru predmetov, ki s(m)o jih predavali in jih še predavamo. Prva je bila literarna zgodovinarica Marja Boršnik, za njo pa Helga Glušič. Njuno delo nadaljujemo Silvija Borovnik, Blanka Bošnjak, Jožica Čeh Steger in Janja Vollmaier Lubej z mariborske univerze, Irena Novak Popov, Urška Perenič, Alojzija Zupan Sosič in Vanesa Matajč z ljubljanske, Katja Mihurko Poniž, Primož Mlačnik in Ivana Zajc z novogoriške univerze ter Alenka Jensterle Doležal s praške univerze. Tina Kraner (2020) je v okviru doktorskega študija na FF Univerze v Mariboru objavila članek v reviji *Slavia Centralis* o stanju raziskav v proznih delih sodobnih slovenskih pisateljic, nato pa je zagovarjala še disertacijo o romanih sodobnih slovenskih avtoric (Kraner 2022). V preteklosti so se s problematiko ženskega avtorstva ukvarjali tudi Miran Hladnik, Marko Juvan in Igor Grdina. Hladnik (1981) je npr. prvi pisal o slovenskem ženskem romanu v 19. stoletju, pozneje pa je ostajal naklonjen raziskovanju ženskega avtorstva v slovenski književnosti. Igor Grdina (1992) je pisal o že pozabljeni Ljubi Prenner ter vzpodbudil nadaljnje raziskave v tej smeri. Naše raziskave so bile doslej usmerjene tako v odkrivanje pozabljenih, prezrtih ali zamolčanih pisateljic kot tudi v prizadevanja, da bi njihovo literarno delo vključili v šolske in univerzitetne učbenike. Podobno kot Alenka Jensterle Doležal v delu *Ključni od labirinta* (2017), v katerem je pisala o Vidi Jeraj in Lili Novy, si je tudi Jožica Čeh Steger strani ženskega avtorstva prizadevala osvetliti za obdobje slovenske moderne. Pisala je npr. o že pozabljeni avtorici Ani Wambrechtsamer kot o povezovalki dveh jezikov in kultur in potrdila tezo, da so v zgodovini v zvezi z žensko literarno ustvarjalnostjo vladali hudi predsodki (Čeh Steger 2022: 135). Pesnico je umestila v medkulturni model slovenske literarne zgodovine. Obenem pa je podobno kot Miran Hladnik (2016: 46–53) zapisala: »Nacionalni koncept slovenske književnosti, ki je pri konstituiranju slovenskega naroda opravil ključno vlogo, je zaobšel dejstvo, da je v slovenskih deželah vse od srednjega veka naprej obstajala večjezična književnost« (Čeh Steger 2020: 149).

Večjezičnost in večkulturnost sta zaznamovali ves srednjeevropski prostor. Na to je opozoril tudi Primož Mlačnik, ki je pisal o Kafkovih likih brezdolnih praških Judov, ki so bili razpeti med nemško kulturo in jezik ter češki nacionalizem ter antisemitske pritiske, pa tudi o Cankarjevih ambivaletnih likih, zaznamovanih z nemškostjo in s slovenskostjo (Mlačnik 2020: 201–213).

Večjezičnost in večkulturnost opredeljujeta tudi marsikatero delo v sodobni slovenski književnosti (Borovnik 2012, 2017, 2022). Zlasti opazni sta v literarnih delih s t. i. hibridno identiteto (Borovnik 2020: 134–148). Simona Pulko in Melita Zemljak Jontes sta ugotovili, da so izobraževalni sistemi v evropskih družbah zaradi povečane mobilnosti in migracij prebivalstva iz evropskih in neevropskih držav vse bolj multikulturni in večjezični (Pulko in Jontes 2020: 203–213). Marko Jesenšek (2020: 7–30) je raziskovanje medkulturnosti in večkulturnosti vključil v raziskovalni program *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*.

Na univerzah si prizadevamo slovensko literarno zgodovino preučevati in poučevati tako, da bi ob moškem enakovredno upoštevali tudi žensko avtorstvo. Slovenistične raziskave dopolnjujejo dela raziskovalk z drugih področij, npr. zgodovine ali sociologije. Zgodovinarica Marta Verginella je zapisala: »Študije spolov so našle mesto v slovenskih univerzitetnih predavalnicah, a ne moremo trditi, da jih je akademska sredina sprejela medse kot enakovredne drugim vedam. V akademske kroge so pripuščene, ne pa sprejete. Mnogi jih še vedno ignorirajo« (Verginella 2006: 14).

Literarni zgodovinarji se lahko naslanjamo na mnoge, tudi domače sodobne literarne teorije, npr. Alojzije Zupan Sosič (2017), ki opozarja na pomen in elemente feministične naratologije. Avtorica poudarja, da le-ta preučuje zgodbo in diskurz s pomočjo perspektive spola ter postavlja pripovedi v njihove zgodovinske in kulturne okvirje, »proizvaja pa tudi spolno ozaveščeno branje posameznih pripovednih besedil« (Zupan Sosič 2017: 33). Naslanja se na spoznanja Judith Butler in Vere ter Ansgarja Nuninga, ki so se zavzemali za spolnoidentitetno zasnovano analizo literarnih besedil, obogateno z interpretacijo besedil in z natančnim branjem (Zupan Sosič 2017: 34). To pa je skušala udejanjati tudi znanstvenica sama pri svojih analizah sodobne slovenske proze, zlasti romana, za katerega je zapisala, da so zanj značilne lirizacija, esejizacija, razvijanje osebne, intimne zgodbe, žanrsko prepletanje, prenovljena vloga pripovedovalca oz. pripovedovalke ter obravnavanje spolnih stereotipov oz. identitete (Zupan Sosič 2017).

V razpravi predstavljam sodobne slovenske pisateljice, ki so iz osebnih ali političnih razlogov spremenile »os« svojega bivanja. To so izseljenke iz Slovenije in priseljenke v Slovenijo. Njihova odločitev je bila povezana z njihovim geografskim, jezikovnim in kulturnim nomadstvom, kar se kaže tudi v njihovi literaturi – večkulturnost je postala njihova življenjska in pisateljska realnost.

Sodobne slovenske pisateljice izseljenke

Ivanka Hergold (1943–2013) je bila rojena v Gradišču pri Slovenj Gradcu, po študiju slovenščine in angleščine na Filozofski fakulteti v Ljubljani pa se je preselila v Trst, kjer se je poročila s pesnikom Markom Kravosom. Pesmi je objavljala v *Tribuni* in *Zalivu*, prozo in dramatiko pa v *Odsevanjih*, *Sodobnosti* in *Dialogih*. Njeno pisateljsko mojstrstvo se je izkazovalo predvsem v kratki prozi, katere vrhunec predstavlja zbirka *Pojoči oreh* (1983), svoj prvi in najboljši roman *Nož in jabolko* pa je objavila leta 1980 (ponatisnjen pri Slovenski matici, 2019). Za roman so različni recenzenti zapisali, da je nastal iz globoke osebne ranjenosti pisateljice same. Roman v obliki fragmentarnih dnevniških zapiskov beleži en sam dan iz življenja profesorice Herte Jamnik, tematizira pa ujetost ženske v družbene norme in vsakdanje službene obveznosti. Pisateljica v njem izkazuje svoj temeljit premislek o literarnem izrazu, ki je prepleten z liričnimi vložki. S tokom zavesti in z zapisovanjem sanj, s katerima prikazuje osamljenost protagonistke v zrelih letih, njeno izgubljenost in občutek bivanjske praznine, pa se pisateljica odloča za modernistični način pripovedi. Le-ta prinaša tudi razmišljanja o mladosti, partnerstvu in staranju.

Zgodba se odvija v predmestju Trsta, roman pa ima kar 24 poglavij. *Jabolko* iz naslova simbolizira zunanje protagonistkino življenje, nož pa orodje, s katerim pripovedovalka načenja notranji svet. Boris Paternu (2013: 15) je roman označil kot »ne samo tržaški in ne samo slovenski roman«, v katerem je navzoča »Joyceovska časovna stisnjenost«, obenem pa je to roman »s silovito vsebino«:

Njena proza sedemdesetih in osemdesetih let, z romanom *Nož in jabolko* (1980) v opaznem središču, je prinesla tematske in slogovne novosti, ki pomenijo očiten izstop iz duhovne in jezikovne orbite Pahor–Rebula, če sodobno tržaško klasiko zaznamujemo z njenima najbolj vidnima imenoma (Paternu 2013: 15)

Paternu je opozoril na prepričljive ženske like v romanu, v katerih življenju je vse naprej določeno, pogreznjeno v banalnost in vulgarnost. Zgovorno v romanu je po njegovem mestu, ko protagonistka v rokah prenaša roman o Tristanu in Izoldi, v svoji nakupovalni mreži pa raco, ki naj bi jo možu spekla za večerjo:

Roman *Nož in jabolko* si lahko ogledamo kot miniaturni literarni zemljevid, ki daje orientacijo v vse predele raznovrstnih pripovedi Ivanke Hergold: v poeziji, osamosvojeni v zbirki *Ponikalnice* (2008); v dramatiko z opaznejšim delom *Paracels* (2008) in v kratko prozo, ki je sploh temeljno območje njenega opusa, z vrhom v zbirki *novel Pojoči oreh* (1983). (Paternu 2013: 15)

Pisatelja Ace Mermolja in Marko Sosič sta o Ivanki Hergold pisala kot o zamolčani pisateljici. Opozorila sta na to, da je bila »preveč izven shem določenega umetniškega in pisateljskega miljeja, da bi jo vrednotili ali celo nagrajevali. Ni bila medijsko uspešna pisateljica, ni prejela nagrad, s svojo predanostjo literaturi pa se je znašla onkraj robov osrednje Slovenije in obenem našega prostora. Njeno plačilo je bila neznosna grenkoba: tista, ki ubije« (Mermolja in

Sosič 2019). Anonimni recenzent njenega romana *Nož in jabolko* je ob ponatisu romana zapisal, da je bila Ivanka Hergold »še ena tistih pisateljic z geografskega roba slovenske zavesti, ki jih ne bi smeli pozabiti, če hočemo spisati kolikor toliko objektivno zgodovino povojne slovenske književnosti«.

Alenka Jensterle Doležal (roj. 1959) je bila rojena na Jesenicah, po študiju slovenskega jezika, primerjalne književnosti in filozofije pa je postala lektorica za slovenski jezik na univerzah v Pragi, Krakovu in Nottinghamu. Pozneje se je ustalila v Pragi, kjer danes živi in dela kot profesorica za slovensko književnost na Filozofski fakulteti Karlove univerze. Je pesnica, prozaistka, esejistka in literarnovedna znanstvenica. Leta 2014 je prejela priznanje Veleposlaništva Slovenije v Češki republiki za podpiranje in razvijanje slovensko-čeških stikov in za širjenje slovenske kulture in književnosti na Češkem. Leta 2017 pa ji je bila podeljena nagrada Mira za dosežke v znanosti in književnosti ter za utrjevanje slovensko-čeških vezi. Že površen pregled njene poklicne poti nam pokaže, da gre za ustvarjalko, ki ji gibanje po večkulturnem in medkulturnem prostoru pomeni izziv in zadoščenje. Kot pesnica je organizirala številna literarna srečanja in festivale, sodelovala pri izdajanju najrazličnejših publikacij, kot znanstvenica pa je prirejala različne mednarodne konference in simpozije na praški univerzi. Ti simpoziji so bili tematsko povezani z literarnimi ustvarjalci in ustvarjalkami slovenske moderne (Ivan Cankar, Zofka Kveder), s slovensko-češkimi odnosi, s posebno pozornostjo pa se je posvečala zlasti literarnim opusom posameznih slovenskih pisateljic, za katere je očitno menila, da so bile dolgo po krivici prezrte ali odrinjene na rob literarnozgodovinske pozornosti oz. literarnega kanona (Vida Jeraj, Lili Novy). Posebna občutljivost do takih literarnih osebnosti pa je gotovo povezana tudi z njeno osebno zgodbo, zaznamovano s kulturnim nomadstvom ter očarano z večjezičnostjo in večkulturnostjo sodobnega sveta. V intervjuju za časopis *Delo* (19. 12. 2017) je povedala, da se je za bivanje v Pragi odločila prostovoljno, da v tem mestu rada živi, a da je njena domovina slovenski jezik. V tem mestu namreč piše svojo literaturo in čeprav se označuje za bitje z več identitetami, ne sodi med tiste ustvarjalke, ki so po dolgih letih življenja v tujejezičnem okolju zamenjale jezik svojega literarnega ustvarjanja. Ostaja zvesta materinščini, a dvojnost svoje identitete vseeno občuti v prepoznavnosti svojega literarnega dela. Povedala je, da se mora v češkem okolju kot tujka veliko bolj truditi, da njeno literarno delo opazijo in ga priznajo, v Sloveniji pa ostaja zaradi življenja v tujini manj prepoznavna. Nagrada Mira slovenske ženske sekcije PEN pa se ji zdi pomembna, ker poudarja delo slovenskih literarnih ustvarjalk, t. i. »ženska peresa«, tudi tista iz mednarodnega prostora.

Izdala je več pesniških zbirk (*Juditin most*, 1990; *Pokrajine začetka*, 1994; *Zapiski za S. G.*, 2006; *Pesmi v snegu*, 2012) in tri romane (*Temno mesto*, 1993; *Pomen hiše*, 2015; *O ljubezni, vojni, izgubi in pozabi*, 2023). V prvem romanu je tematizirala svet še socialistične Prage, kjer je bila vsaka internacionalnost sumljiva, podpiranje večkulturnosti in medkulturnosti pa le politična parola.

V drugem romanu pa je oblikovala zgodbo dekleta in mlade ženske, ki se ji uspe izmakniti utesnjenosti domačega podeželja ter oditi v svet z veliko željo po znanju, pa tudi po drugačni življenjski poti. Prva nova postaja na tej poti je študentska Ljubljana konec sedemdesetih let prejšnjega stoletja, pozneje pa različna mesta, tudi New York. Roman izraža protagonistkino očaranost z večjezičnostjo in večkulturnostjo, spričo katere se spreminja tudi sama. V položaju »druge« postaja bolj samozavestna, obenem pa občutljiva za različne odrinjene družbene sloje in teme: »Všeč mi je večjezičnost, večkulturnost, sprejemam druge kulture, drug način izražanja, drug način razmišljanja, jaz sem samo drugi, jaz sem samo druga« (Jensterle Doležal 2015: 19). Kot fiktivna novinarka piše v romanu o odrinjenih temah:

Sem na strani socialnih odrinjencev, emigrantov, kulturnih, narodnostnih, spolno drugačnih manjšin, tistih, ki imajo drugačno barvo kože, drugačen način mišljenja, drugo spolno usmerjenost, ali pa teh, ki prihajajo iz mojega odrinjenega, nikoli pozabljenega sveta bivšega socializma. (Jensterle Doležal 2015: 20)

Piše, da ima rada mesta, medtem ko je življenje na vasi sovražila: »Mesta kot kavarna Evropa, na razpotju civilizacij in kultur« (Jensterle Doležal 2015: 65).

Zaradi vzdušja anonimnosti in svobode ji je pri srcu tudi njeno delo v New Yorku. Podobe sveta, iz katerega je odšla, se v romanu prepletajo z nekdanjimi podobami življenja na vasi, kjer jo je omejevala patriarhalna vzgoja s številnimi stereotipnimi vlogami, ki so bile namenjene zlasti ženskam. Kot deklica je iskala zavetje v knjigah z zavedanjem, da bi rada potovala in spoznavala druge kulture in jezike. V poznih šestdesetih letih dvajsetega stoletja je pripadala uporniški generaciji, ki je segala tudi v osemdeseta. Na drugi strani pa je njeno generacijo oklepala »lažni državni optimizem v času socializma« (Jensterle Doležal 2015: 132). Toda iz tega omejujočega sveta je odšla in si izborila lastno, nekonvencionalno pot.

V tretjem romanu Alenke Jensterle Doležal *O ljubezni, vojni, izgubi in pozabi* (2023), ki je izšel v Mariboru, pa se prepletajo različne ženske zgodbe, ki so umeščene v čas pred drugo svetovno vojno, med njo in po njej, kot tudi v sodobnost. V njih spoznavamo tri monumentalne ženske like, to je lepotico, marljivo mamo Veroniko, njeno predano hčerko Julči in najmlajšo, slikarko, Veronikino vnukinjo Ano. V času vojne in hudih travm, ki so ostale povezane z njo, pripovedujeta Julči in njena hčerka Ana, ki sta vsaka na svoj način ostali zaznamovani z nasilno smrtjo njune mame oz. babice Veronike takoj po končani drugi svetovni vojni. Z obtožbo, da je Veronikina družina med vojno nudila zavetje domobranskim sorodnikom, so namreč Veroniko skupaj s hčerko Julči zajeli pripadniki OZNE, ju pretepli, nakar so mladoletno Julči izpustili, njeno mamo Veroniko pa ubili. Ta grozljiva smrt, povezana z medvojnimi trpljenjem, pa je za vse življenje zaznamovala Julči, ki svoje mame ni mogla odžalovati. Julči se je zato pogreznila vase, kot mama hčerke Ane pa je ostala hladna in nedostopna. Tako se trpljenje zaradi Veronikine smrti ni nikoli končalo, prenašalo se je dalje. Šele na starost se je Julči v fragmentarnih

pogovorih z Ano začela vračati v preteklost, hči Ana pa je njene zgodbe zapisovala. V romanu se tako prepletata dva glasova, glas ostarele mame Julči in glas njene hčerke Ane. Pripovedujeta zgodbo o nesmiselnosti vojne in o trpljenju, ki ga ta povzroča.

Ta roman pa je poseben tudi zaradi izražanja ženske vojne in povojne zgodbe. Le-ta ostaja navadno prezrta, v romanu Alenke Jensterle Doležal pa je dobila svoje mesto. Na Slovenskem se je med drugo svetovno vojno menjavalo nasilje Italijanov, Nemcev, partizanov, belogardistov in domobrancev, sredi tega dogajanja pa so bile ženske odrinjene na obrobje. Mama Veronika in njena hči Julči sta doraščali v podeželskem okolju, v katerem ni bilo prostora za nobeno žensko individualnost. Šele Julčini hčerki Ani se je iz tega uspelo izviti. Poiskala si je pot do izobrazbe in lastne umetniške poti v mednarodnem okolju. Njeni predhodnici, babica in mama, pa te možnosti nista imeli. Tako nam ta roman pripoveduje tudi zgodbo o ženskih usodah sredi prejšnjega stoletja na Slovenskem ter o njihovih svetovih brez možnosti pobega z vnaprej določene »ženske poti«.

Ana Marwan (roj. 1980) se je po študiju primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani preselila na Dunaj, kjer je prejela literarno nagrado Schreiben zwischen den Kulturen/Pisanje med kulturami. Posveča se pisanju daljših in krajših pripovednih besedil v nemškem in slovenskem jeziku. Živi na podeželju med Bratislavo in Dunajem. Leta 2019 je pri avstrijski založbi Otto Muller Verlag izšel njen romaneskni prvenec *Der Kreis des Weberknechts/Krog suhe južine*, ki tematizira samoto in načrten izstop iz družbe. *Zabubljena* (2021) pa je njen drugi roman, ki pa je nastal v slovenščini. Pisateljica je z jezikom zamenjala tudi okolje dogajanja. Ta roman je preselila v Slovenijo. Roman prinaša zgodbo mlade ženske tik pred metamorfozo. Osrednji lik je Rita, ki svoj šibek stik s svetom nadomešča z branjem. Uvede umišljeni lik starejšega moškega, Ježa. Riti in Ježu je skupna osamljenost. Rita piše po naročilu psihoterapevta. Ona in Jež sta strastna bralca, knjige pa jima nadomeščajo realne človeške izkušnje. Rita opazuje okolico in išče svoje mesto v njej. Pogled pa usmerja v Ježa, ki ga opazuje in razčlenjuje.

Za pripoved *Wechselkrote/Krota* (2022) je v Celovcu prejela prestižno literarno nagrado Ingeborg Bachmann. Osrednji lik je priseljena protagonistka, ki išče svojo identiteto v svetu kot »spremenljiva krastača«. Krota pa je tudi v slovenščini večpomenski izraz, nabit tako s pozitivno kot negativno konotacijo.

Pisateljica je v nekem intervjuju povedala, da sama ni povezana z določenim krajem in da ne čuti »korenin«. Zato je za jezik svojega prvenca izbrala nemščino. Raba nemščine je bila zanjo osvobajajoča, ta jezik, ki ni njen materni, pa jo je rešil samocenzure in ji omogočil distanco do upovedene snovi. A pisati v nemščini je bil zanjo tudi določen podvig, saj s tem jezikom ni doraščala. Zanjo je to tuji jezik. Svoj drugi roman pa je napisala v slovenščini, v svoji materinščini. Zaskrbelo jo je namreč, da bo svoj jezik pričlenjala izgubljeni. Pisateljica v njem prikazuje različna razpoloženja in slike. Opazno je njeno

vtorovanje pri modernizmu, pri avtorjih, kot sta na primer Samuel Beckett in Virginia Woolf.

Sodobne pisateljice priseljenke v Sloveniji – prva generacija

Stanislava Chrobakova Repar (roj. 1960) se v Slovenijo ni priselila zaradi vojne, temveč je prišla iz Slovaške zaradi ljubezni. Spoznala je namreč Primoža Reparja, slovenskega pesnika in urednika, ter se z njim poročila. Danes jo prištevamo med dvodomne pisateljice, saj je tako slovaška kot slovenska pesnica, avtorica proznih del in esejev, dela pa tudi kot prevajalka in literarna raziskovalka. Magistrirala je iz filozofije in estetike na Univerzi v Bratislavi, doktorirala pa iz literarnih ved na Slovaški akademiji znanosti. Znanstveno se ukvarja s filozofijo jezika, pesniško hermenevtiko, semiologijo, feministično literarno teorijo in z literarno komparativistiko. V Slovenijo je prišla leta 2001, delala za založbo Apokalipsa in predavala literarno vedo na Univerzi v Novi Gorici. Med letoma 2006 in 2008 je bila kot raziskovalka zaposlena na Mirovnem inštitutu v Ljubljani, sodelovala pa je tudi na številnih simpozijih in mednarodnih literarnih festivalih. Deluje kot posrednica medkulturnih stikov med Slovenijo, Slovaško in Češko.

Pisateljica in znanstvenica je kulturna nomadka. Na Slovaškem se je uveljavljala že v času socializma, ko je oblast strogo nadzorovala tudi vsebino literature in je bilo treba kritične besede skriti v poezijo. V tem času je s težavo objavljala, po letu 1989 pa so nastopile spremembe tako v političnem kot literarnem prostoru, tako da so založbe pričenjale izdajati tudi besedila, ki prej niso smela iziti. Po tistem, ko se je priselila v Slovenijo, pa je Chrobakova doživela izkušnjo emigrantke. V delu *Slovenka na kvadrat* (2009) je pisala o številnih težavah in birokratskih ovirah, na katere je naletela v Sloveniji, ubesedila pa je tudi svojo posebno, žensko izkušnjo. O podobnem je prva pisala Erica Johnson Debeljak v delu *Tujka v hiši domačinov* (1999). Tudi ona, priseljena iz Amerike, se je odločila za esejistično prvoosebno izpoved, ki med drugim priča o številnih ovirah, kakršne Slovenija postavlja na pot tujcem, ki se želijo v tej državi za stalno naseliti. Pri obeh avtoricah pa je zanimiva prav ta perspektiva Drugega, namreč njun pogled na Slovenijo in Slovence, pa tudi na učenje in raziskovanje novega jezika, to je slovenščine.

Slovenka na kvadrat je žanrsko mešano delo, ki poleg literarnih zapisov vsebuje še avtoričino korespondenco s prijatelji, dnevniške beležke, avtobiografsko pripoved o lastni ljubezenski zgodbi, predvsem pa pisateljčina doživetja priseljenke. Svoje posamezne zapise v tej knjigi imenuje »razglednice iz Slovenije«, v njih pa razkriva državo, ki je tujcev nevajena, zato je do njih nezaupljiva: »Tujec namreč v zakonodaji in uradnih postopkih Republike Slovenije a priori velja za parazita in sovražnika« (Chrobakova Repar 2009: 39). Slovenija se pisateljici razodeva kot restriktivna država z arogantno politiko, ki je njo, s Slovencem poročeno ženo z dobro izobrazbo in lastnim poklicem, spravljala v

finančno odvisnost od moža samo zato, ker je bila tujka. Urad za tujce, kamor mora nešteto krat z raznimi potrdili in dokazili, imenuje podobno kot Johnson Debeljakova »zver«, ki jo je treba nenehno krmiti. Nad razvejanostjo in močjo slovenske birokracije sta obe pisateljici zgroženi.

Nadvse zanimivi pa so v knjigi *Slovenka na kvadrat* zapisi o razgibanem literarnem življenju v Sloveniji, katerega del sta tako pisateljica kot njen mož. Po delu *Slovenka na kvadrat* je nastala še gledališka igra, »resničnostni kabaret«, s kritičnimi sporočili slovenskemu državnemu aparatu in njegovim inštitucijam, ki priseljencem otežujejo vsakdanje življenje, namesto da bi jim pomagali. Ta igra je s plesom, petjem in z recitacijami sledila brechtovskemu načinu izražanja družbene kritike. Posebno zanimanje pisateljice Chrobakove Repar pa je veljalo tudi znanstvenemu ukvarjanju s feministično teorijo, v okviru katere je razmišljala o pesnicah v zgodovini, predvsem pa o izbrisu njihovega pesništva iz kanoniziranih literarnih pregledov, pa tudi iz zgodovinskega in kulturnega spomina.

Ivana Djilas (roj. 1976) je gledališka režiserka, pisateljica in publicistka. Je priseljenka iz Srbije, ki od leta 1999 živi v Sloveniji. Napisala je roman *Hiša* (2016) in zbirko avtobiografskih, esejističnih zgodb *A si lahko vsaj enkrat tiho* (2022). Kot kolumnistka v različnih časopisih in revijah piše o enakih možnostih in sprejemanju drugačnosti.

Hiša je duhovita, samoironična pripoved mlade ženske, umetnice v svobodnem poklicu, ki z možem, prav tako umetnikom, glasbenikom, in z majhnim sinom živi v lepo urejeni podeželski hiši. Toda mlada družina si hiše zaradi prekarnega dela in zato nestalnih dohodkov ter previsokih življenjskih stroškov ne more več privoščiti. Hišo sklenejo zato prodati ter si poiskati stanovanje v mestu. Njihov načrt, ki se zdi enostaven, pa se zaradi naraščajoče gospodarske krize začne zapletati. Na oglas za prodajo hiše se sicer oglašajo številni kupci, a za nakup se ne odloči nihče. Roman prinaša tako številne črnohumorne zgodbe o ponesrečenih obiskih nepremičninskih agentov in njihovih strank, obenem pa pripoveduje o mrzličnem iskanju novega doma sredi naraščajoče finančne stiske. Roman pa v širšem kontekstu ponuja prizore iz t. i. slovenske tranzicije in priča o življenjskih zgodbah mladih, ki delajo v nestalnih in neredno plačanih službah ter so že pri štiridesetih izčrpani in izžeti. Roman prinaša podobe iz življenja v majhni srednjeevropski državi Sloveniji, ki je bila nekoč socialistična, zdaj pa je polna različnih neoliberalnih praks. Ljudje se zadolžujejo preko svojih možnosti, da bi užili delček zelenega, umišljenega »zahodnega sveta«: »[...] levo od nas mukajo krave, desno stojijo vile z gojenimi tratami, dvoriščnimi vrati na daljinca in celo z bazeni« (Djilas 2016: 9). Mlajša generacija, ki dorašča v postsocialističnih razmerah, pa zaradi nestalnih služb odlaga starševstvo, medtem ko si mora denar še vedno izposojati pri starših. Kljub študionosti, delavnosti in naporom se tudi pripovedovalkina družina znajde na mrtvi točki. Roman pripoveduje še o naraščajočem nacionalizmu, migrantski krizi in podnebnih spremembah. *Hiša* odlično prikazuje posttranzicijsko Slovenijo, v kateri

množici mladih kljub trudu ne uspe priti do finančne samostojnosti, medtem ko na drugi strani podjetno parazitira kup špekulantov in novodobnih bogatašev. O življenju svoje generacije pripovedovalka, ki v »malih zvezkih ureja svoje imaginarne svetove«, zapiše: »Ne izbiramo več glede na idealno sliko, ampak na možnosti, ki so še ostale« (Djilas 2016: 35).

Zbirka pripovedi *A si lahko vsaj enkrat tiho* (2022) pa je svojevrstna esejistična avtobiografija, v kateri se prepletajo avtoričine družinske zgodbe in fotografije. Pisateljica v njej resnične, izkustvene zgodbe izkoristi za razmislek o sodobnih družbenih fenomenih: »Ob dramaturško izbrušenem, s humorjem podloženem pisanju imamo občutek, kot bi s pisateljico na kavču v dnevni sobi debatirali o ženskah, emigrantih, državljanstvu, politiki, gledališču, starševstvu, otrocih, predsodkih, epidemiji, feminizmu, solzivcu, zlorabah, optimizmu, neuspehu in pogumu,« navaja anonimni spletni vir. In o tem, da ne smemo biti tihi, ker je o določenih temah preprosto treba javno govoriti. Tudi pisateljica sama je v različnih intervjujih povedala, da se je sama lotevala neprijetnih vprašanj, kot so na primer položaj ženske v moškem poklicu, priseljenstvo, nacionalizem in rasizem, in o katerih je pisala že za tednik Mladina. V njenih pripovedih je prisotna svojevrstna migrantska avtobiografija, iz katere se vidi položaj družbe v tranziciji in življenje njene generacije, zelo drugačne od očeto, ki je doraščala in se postarala v času socializma in razpadanja nekdanje skupne države Jugoslavije.

Pisateljica, ki je še kot študentka v Slovenijo emigrirala iz Beograda, v svojih pripovedih tematizira leta svojega odrasčanja v Beogradu, pa tudi podobo Srbije pod embargom, različne demonstracije in položaj mladih v tej državi, tudi v času Natovega bombardiranja. Pripoveduje o mladih, ki z Miloševićevimi zablodami niso imeli nič skupnega, a so morali prenašati posledice njegove pogubne politike. Številni so se, tako kot Ivana Djilas, iz Srbije zato izselili ter v drugih državah začeli svojo življenjsko pot. Tudi ona je morala na pot begunke, migrantke, gastarbajterke:

Ivana je v Ljubljani prva leta zelo osamljena. Oče in mačeha se ločujeta, kronično je brez denarja, ima samo začasni študentski vizum, ne zna slovensko in se jezika težko uči, ker nima talenta za jezike in se z njo vsi pogovarjajo v srbsčini. V tem obdobju poprime za vsako delo, da bi si zaslužila denar za šolnino. (Djilas 2022: 256)

V Sloveniji je »oseba s tranzicijsko zgodovino« (Djilas 2022: 76), a slovensko se vendarle začena učiti in pričena tudi pisati v tem jeziku. Zelo si prizadeva, da bi bila sprejeta in da bi lahko delala v svojem poklicu. A danes ji kljub temu po več kot dvajsetih letih življenja v tej državi še vedno kdo reče, da je »srbska režiserka, ki deluje v Sloveniji« (Djilas 2022: 79), kar priča tudi o težavnem sprejemanju tujcev pri nas. Ker pa je pisateljica sama preživela izkušnjo begunstva in mnogo težav, ki so povezane z njo, je ostala občutljiva za marginalne skupine, na primer za trpljenje vseh tistih brezimnih ljudi, ki potujejo na Zahod po t. i. balkanski poti. V svojih besedilih opozarja na njihovo bedo in tudi na licemerstvo zahodnih držav, ki ta množični pojav odrinjajo na

sosedova dvorišča ali pa sprejemajo begunce v minimalnih »kvotah« (Djilas 2022: 80–85). Kot lucidna, kritična intelektuala pa biča tudi anomalije v sodobni Sloveniji, na primer težave v šolstvu in zdravstvu.

Zbirka esejev *A si lahko vsaj enkrat tiho* je naslovljena po citatu avtoričine mame, ki je hčerko svarila, naj se ne vpleta v problematiko zlorab mladih igralk na Akademiji za gledališče (afera, ki je vznemirila tudi širšo javnost), ker je cena javnega izpostavljanja previsoka. Toda pisateljica pripoveduje, da bi jo bilo sram molčati, kot tudi ne zna molčati o » prekletih čefurjih, migrantih, črncih, drugih religijah, parazitskih umetnikih, feministkah« in podobnem, in o čemer je pripovedovala v intervjuju z Markom Goljo za radio (Radio Prvi RTVSLO). Njeni teksti v tej zbirki so nastajali iz odpora zoper različne sodobne anomalije, prinašajo pa zgodbe malega človeka v širšem družbenopolitičnem kontekstu. So pričevanjski in odprto komunikativni, poudarjeni s perspektivo ženske, ki je umetnica, pisateljica in mama enega otroka s posebnimi potrebami in enega posvojenega temnopoltega otroka. Njena perspektiva je zato odprta, širša in drugačna.

Adriana Kuči je Sarajevčanka, ki živi v Mariboru. V letu 2022 je izdala avtobiografsko-fikcijski roman *Ime mi je Sarajevo* (2022). Zgodbo prepletajo tri pripovedne linije: prva se začne leta 2019 in se konča v času pandemije koronavirusa v Sloveniji, druga se odvija v času pripovedovalkinega odraščanja v obleganem Sarajevu, tretjo pa sestavljajo Lanina razmišljanja in osebne izpovedi.

Juvan (2022: 60) piše, da je že romantika vzpostavljala samorefleksivnost kot temeljno potezo literarne govornice, z njo pa individualnost in subjektivnost kot osnovi lepote in resnice. Roman Adriane Kuči, ki je sicer besedilo iz najsodobnejšega časa, je napisan iz izrazite samorefleksivne perspektive, ki tematizira nasprotje med pisateljčinim jazom in družbenim okoljem, je poln različnih medbesedilnih navezav, obenem pa je ironično in samoironično kritičen tako do nekdanjega jugoslovanskega kot tudi sodobnega slovenskega okolja. V premišljevanjih in pripovedih osrednjega lika Lane se srečujeta samozavest in skepsa, ambicija in frustracija, manija in depresija, kar vse je po Juvanu značilno za avtotematska literarna besedila (Juvan 2022: 65).

Roman sodi med dela, ki obravnavajo razpad Jugoslavije in življenje v osamosvojeni Sloveniji, podobno kot tudi proza Gorana Vojnovića, Simone Lečnik, Ivane Djilas, Dijane Matković in Lidije Dimkovske. V njem je Lana, osrednja protagonistka, v času vojne še najstnica, ki doživlja mladost, prijateljstva in prve ljubezni v Sarajevu, v mestu, ki ga obstreljujejo ostrostrelci in na katerega padajo srbske granate. V tem mestu ostaja ujeta skupaj z družino, nato pa je med vojno hudo ranjena, medtem ko njenega očeta na ulici ubijejo. Njene fizične in psihične bolečine ostajajo z njo, tudi ko se po vojni preseli v Maribor, kjer se zaposli in poroči s Slovencem. Toda tudi tukaj njeno življenje ni srečno, saj jo mož nenehno ponižuje, češ da je ničvredna in nesposobna, ker da »prihaja od spodaj«. Ko Lana tega ne more več prenašati, se od njega loči

ter čez čas poišče svojo mladostno ljubezen, Emirja iz Sarajeva. Toda travma preživete vojne je za vedno zaznamovala oba protagonista.

Roman s svojo izrazito protivojno idejo prikazuje podobe uničenih življenj, nasilnih smrti in mladostnih sanj. Je tudi pričevanje o življenju mladih v obleganem Sarajevu:

Družili smo se po kletah, posebej če je bilo veliko streljanja. Igrali smo monopoli, remi, šah, jamb, igrali smo na kitaro in peli. In nismo se pogovarjali o vojni.

Moji sosedi Dragana in Snježana, sestri, nista dočakali mojega sedemnajstega rojstnega dneva.

Šli sta na sprehod in nekje pri Neždarićih ju je pokosila granata, Starši, pravzaprav oče, ju je s pomočjo vojakov Unproforja našel čez nekaj dolgih dni. Mati si ni nikoli več opomogla. Tako smo slišali. Nikoli več je nihče ni videl. Govorilo se je, da se ji je zmešalo.

Umrli je tudi moj sošolec Vahid. (Kuči 2022: 52)

Roman Adriane Kuči pa prinaša tudi podobo sodobne Slovenije, prežete z odkritim, večkrat pa s prikritim nacionalizmom:

In sem čefurka.

To besedo, čefurji, sem slišala že zdavnaj, še preden sem se odselila iz Sarajeva. Z Markom sva bila na večerji slovenskih poslovnežev v nekem slovenskem klubu Sarajevu [...]. Zaznala sem besedo in vprašala po njenem pomenu.

Po odzivih prisotnih sem pomislila, da gre za težak vulgarizem.

Marko mi je – ko zdaj pomislim, se mi zdi, da je bilo to zadnjič, da je bil videti v zadregi – povedal, da gre za žaljivko, s katero Slovenci opisujejo nas – »cvetove z jugak«. (Kuči 2022: 59)

Ta roman je roman o vojni, a tudi o ljubezni in prijateljstvu. Napisan je na avtobiografski podlagi, čeprav avtorica sama tega ni izrecno izpostavljala. »Vse je res in vse je literatura,« je o romanu v spremni besedi zapisal Ervin Hladnik Milharčič. Pisateljica pa je o svojem delu v nekem intervjuju dodala: »Vojna je posebno stanje. Težko je pisati, če je nisi doživel. Še težje, če si jo.« Druga osrednja tema v romanu pa je prikrivano moško nasilje nad žensko v zakonski zvezi. Lana je primer nesamozavestne, izčrpane in zlorabljene ženske, ki težko najde pot do ločitve. Njena zgodba je zato tudi osveščevalna. Roman, ki je sicer nosilec protivojne ideje, se zavzema za strpnost in obsoja vsakršno obliko nasilja, tudi družinskega.

Adriana Kuči je roman *Ime mi je Sarajevo* napisala v slovenščini, čeprav do svojega tridesetega leta ni znala slovensko. V srcu, kakor piše, pa je ostala Sarajevčanka, ki podobe svojega mesta išče in vidi povsod – podobno, kot je Josip Osti zapisal v neki svoji pesmi: »Kjerkoli se sprehajam, / hodim po sarajevskih ulicah.«

Sodobne pisateljice priseljenke v Sloveniji – druga generacija

Dijana Matković (roj. 1980) je hči priseljencev v Slovenijo. Je pisateljica, literarna kritičarka in prevajalka. Študirala je primerjalno književnost na Filozofski fakulteti v Ljubljani in v času študija sourejala časopis *Izmuš*, pozneje pa *Airbeletrina*. Piše za različne slovenske časopise in revije, za slovenske založbe pa prevaja leposlovje iz jezikov nekdanje skupne države Jugoslavije. Njeni so nekateri prevodi pisateljev in pisateljic, kot so Andrej Nikolaidis, Dubravka Ugrešić, Marko Pogačar, Vedrana Rudan, Ahmed Burić, Faruk Šehić, Dragan Velikić, Danilo Kiš idr. Uredila je tudi zbirko esejev domačih in tujih avtorjev in avtoric o strahovih in fobijah *Antologija tesnobe* (2016). Vodi in organizira različne simpozije in okrogle mize o medijih, družbi in kulturi. Od leta 2020 ureja spletni portal *Disenz*. Organizatorji mednarodnega festivala v Berlinu – *Berlinale Co-produktion Market* – so njen roman *Zakaj ne pišem* (2021) uvrstili med enajst izbranih literarnih predlog, ki so bile predstavljene v Berlinu v okviru prireditve *Books at Berlinale* in v sodelovanju s frankfurtskim knjižnim sejmom. Po njihovem mnenju ima namreč ta roman velik potencial za možnost adaptacije v film ali TV-nadaljevanko.

V literarni svet je vstopila z zbirko kratke proze *V imenu očeta* (2013). Dogajanje je postavljeno najprej v leto 1992, ko majhna deklica prisluškuje odnosu med staršema in se pričinja zavedati, da je v njem nekaj hudo narobe. Njen oče – »moj čale, moj foter« – nato zapusti družino, kar je ena od osrednjih tem tudi v nadaljevanju zgodb. Le-te tematizirajo otrokovo osamljenost v svetu odraslih, kjer vladajo prepiri in kar privede do tega, da doraščajoče dekcle pobegne od doma. V prezgodnji samostojnosti pa se izgublja in si zaman želi trdne povezanosti z ljudmi. Pisateljčine zgodbe so po obliki fragmentarne, tako kot je iz mnogih delcev sestavljeno njeno življenje. Opazno je, da je zbirka napisana v slovenščini, a da nekateri protagonisti v njej, npr. oče in mama, govorijo srbsko. Zadnja črtica v zbirki z naslovom *K čaletu po nasvet* je v celoti napisana v srbsčini. Pisateljica na tak način izraža dvojezičnost in dvokulturnost svojega porekla, zarisano tudi ob prizorih nacionalizma in diskriminacije v vsakdanjem slovenskem življenju, npr. v črtici *Zapuščanja*.

Roman *Zakaj ne pišem* (2021) je njeno drugo literarno delo. Recenzenti so ga imenovali avtofikijski in esejistični roman. Literarni teoretik Marko Juvan pa je v delu *Hibridni žanri* (2017) pisal o tem, da je hibridnost prepoznavni znak postmodernizma in postmoderne (Juvan 2017: 29). »Hibride je spodbudilo postmoderno premeščanje ali izgubljanje mej med diskurzi,« piše Juvan, ki obenem opozarja na »razkroj velikih pripovedi« (Juvan 2017: 39). V hibridnih romanih, kakršen je roman Dijane Matković, pogosto naletimo tudi na teoretski diskurz. Ta roman namreč vsebuje odlomke iz raznih literarnozgodovinskih, filozofskih in socioloških del, s katerimi pisateljica razvija, dopolnjuje ali komentira svojo pripoved. Medbesedilno se navezuje na najrazličnejša dela, pri čemer s paleto citatov, povzetih iz mnogih virov, nagovarja bralca. Tudi to je značilno za postmodernistični literarni izraz. Juvan nadalje omenja sociološke

raziskave, ki kažejo na to, da je pisateljstvo v postmoderni kulturi odvisno od univerzitetnega okolja, univerza pa je bila sedež teoretske kulture (Juvan 2017: 43). V romanu Dijane Matković je opazen vpliv študija primerjalne književnosti na njeno literarno ustvarjanje. Pisateljica poudarja, da jo je prav univerzitetni študij, do katerega se je dokopala s težavo, saj je izhajala iz revnega okolja in najprej ni imela ustrezne izobrazbe za vpis na fakulteto, v resnici rešil, ji razširil obzorja in ji pomagal najti pot k sebi.

Roman *Zakaj ne pišem* je napisan na avtobiografski osnovi, žanrsko hibridno pa pripoveduje o problemih priseljenstva v sodobni Sloveniji, odraščanja v revščini in zaznamovanosti z njo, o oklepajoči patriarhalni vzgoji in depri-viligiranosti žensk v družbi, o razpadanju družine in težavnem odraščanju, o odtujenih odnosih s starši, zlasti z materjo, pa tudi o veliki ljubezni do knjig, ki so pisateljici nudile zatočišče in pribežališče. S posebno občutljivostjo piše pisateljica o problemih tujstva. Njena starša sta se namreč v osemdesetih letih prejšnjega stoletja priselila v Slovenijo iz Bosne, da bi bolje zaslužila in si ustvarila nov dom, a je njun zakon razpadel, pripovedovalkina mama pa je ostala sama z dvema hčerkama. Čeprav je bila rojena v Sloveniji, pa je prvoosebna pripovedovalka v svojem življenju večkrat slišala izključujoč stavek: »Nisi priseljenka, ampak tudi Slovenka nisi« (Matković 2021: 12). V šoli je bila deležna zmerjanja (»Vse, kar je na -ič, je zanič, razen prašič«), pa tudi provincialni starši njenih vrstnikov so ji dajali vedeti, da je »nekaj manj« (Matković 2021: 12). V tem romanu tako zaživi ozko slovensko podeželsko okolje, ki je polno predsodkov do priseljencev z juga, še zlasti pa do tistih, ki v obdobju gospodarske krize postanejo »tehnološki višek« ali so »na čakanju«, kakor se je to zgodilo pisateljicininim staršem. Okolje, v katerem živijo, je nabito s ksenofobnimi in z nacionalističnimi predsodki, ki jih drugi, dominantni in privilegirani, ignorirajo, ali pa jih imajo za samoumevne.

Pripovedovalkino odraščanje je bilo, zlasti po odhodu očeta, zaznamovano z revščino, iz katere je izviral njen obremenjujoči občutek sramu: »Sram me je bilo moje mame, ki se v nobeni socialni situaciji ni znašla, ker je ni razumela. Sram me je bilo revščine. Sram me je bilo tiste glasne narodnozabavne glasbe. In posledično – sram me je bilo sebe« (Matković 2021: 11).

Svoja čustva obrne v samoprezir, v avtodestrukcijo. Iz slovenskega sveta se čuti izločeno, nacionalistične pripombe, zaradi katerih prihaja pri t. i. *bosancih* celo do skrivanja lastne identitete, pa jo bolijo. Na tem mestu citira pisatelja Danila Kiša, ki je bil madžarsko-srbsko-židovskega porekla in je živel v Franciji, saj so njuna občutja podobna: »Vsak dan sem z njimi v nekem abstraktnem dialogu. Toda oni nimajo mojega sveta. Ko gre za našo kulturo in njene ključne teme in probleme, ni med nami nikakršnih referenc. Njihove teme so tudi moje; moje niso nikoli njihove« (Matković 2021: 107).

Roman *Zakaj ne pišem* se pričinja odvijati v sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko so se v Slovenijo kot najbolj razvito republiko v SFRJ množično priseljevali delavci iz drugih republik, ker so si tukaj obetali lepše življenje. Nadaljuje pa se v času, ko je Jugoslavija »izginjala v krvi, Slovenija

pa je šla po poti nove Švice« (Matković 2021: 25). Ta stavek je seveda trpko ironičen. Roman namreč pripoveduje o fizičnih delavcih, ki so zaradi propada številnih podjetij v novi, samostojni državi Sloveniji izgubljali delo, nadaljuje pa se z izkušnjo mlajše, pripovedovalke generacije, ki je obsojena na začasne oblike dela, na nestalne zaslužke in draga najemna stanovanja. *Zakaj ne pišem* je roman o izločenosti in samoti. V njem pripovedovalka razmišlja še o mnogih pojavih sodobnega časa. Jasno pa je njeno sporočilo, da je revščina nasilje, ki povzroča novo nasilje. V intervjuju za radio je povedala:

Ljudi na družbenem robu zelo redko kdo postavlja v kontekst razredne prikrajšanosti, ki bi razložil, zakaj se nekdo vede, kot se, zakaj je med poukom problematičen, zakaj besni, zakaj je na drogah, zakaj je v zaporu ... Verjetno ne zato, ker njegovi starši prihajajo iz druge republike nekdanje skupne države, ampak ker je reven.²

Pripovedovalkino zatočišče vse od otroštva so bile knjige. Iz domače hiše, v kateri sploh ni bilo knjig, je zahajala v javno knjižnico, kjer je vzpostavila zaupljiv odnos s knjižničarjem, ki je pozneje spremljal in verjel v njeno pisateljsko delo. Iz trgovske šole, kamor se navadno vpisujejo revni otroci, pa se ji je po opravljenem maturitetnem tečaju uspelo vpisati na univerzo, na osnovi nove izobrazbe pa je preseгла omejitve lastnega družbenega razreda. A to je, opozarja pripovedovalka, prej izjema kot pravilo. Mnogi svoje ekonomske in čustvene prikrajšanosti v otroštvu in mladosti ne morejo nikoli uspešno premagati.

Njen roman, je zapisala pisateljica, pa je drugačen od Vojnovičevega *Čefurji raus* (2008), ki prav tako obravnava življenje priseljencev v Sloveniji, v ljubljanskem getu. Vojnoviču po njenem manjka prav ta, razredna dimenzija (Matković 2021: 109). Pisatelj Vojnovič je namreč sin priseljenih, a izobraženih staršev z dobrim življenjskim standardom. Medtem ko je ona, pisateljica Matković, hči neizobraženih, priseljenih fizičnih delavcev, »ljudi, ki prihajajo iz ničesar in si zato niso mogli ustvariti ničesar« (Matković 2021: 78).

V njenem družinskem in socialnem okolju branje in pisanje nista veljala za delo, po izidu romana pa se je marsikomu zdelo »čudno, da je čefurka napisala knjigo« (Matković 2021: 78). Hibridni roman Dijane Matković odraža tako pretresljivo podobo odraščanja in življenja v depriviligiranem svetu. Nastavlja pa ogledalo tako posameznikom kot sodobni Sloveniji v celoti. V letu 2023 je bil nominiran za kresnika, za najboljši slovenski roman, ki je izšel v letu 2022. In čeprav so bile poleg D. Matković nominirane štiri odlične pisateljice s svojimi romani, med njimi pa en, celo že pokojni pisatelj, je nagrado za najboljši roman dobil on. Dijana Matković je bila edina, ki se je na to javno odzvala v tedniku Mladina, saj je tudi tak izbor zanjo in za Slovenijo paradigmatičen. Žensko avtorstvo je v njej podcenjevano in prezrto, redko pa je deležno najvišjih literarnih nagrad. Zlasti pa po njenem nima nobene možnosti za nagrado literarno delo, ki ga je napisala pisateljica priseljenkega izvora. »Uspeh je možen samo, če si bolj kot tistim, iz katerih izhajaš, podobna uveljavljenim. [...] Boste prišle

² rtvslo.si/stevilke/dijana-matkovic

na vrsto, ko kanoniziramo vse zaslužne avtorje, kar morda pomeni – nikoli« (Matković 2023: 62–63).

Sklep

Vsa literarna dela izbranih sodobnih slovenskih pisateljic so feministično oza-veščena besedila, ki znotraj sicer različnih problematik tematizirajo položaj in vlogo sodobne ženske, zlasti izseljenke in priseljenke ter kulturne in jezikovne nomadke.

V razpravi nadaljujem in razširjam teme, o katerih sem že pisala v monografijah (Borovnik 2021, 2017 in 2022). Gre za žensko avtorstvo v sodobnejši slovenski prozi, zlasti romanu, in tematiko večkulturnosti in medkulturnosti v njem. Izbrana dela sodobnih slovenskih pisateljic, ki pišejo v različnih jezikih (razen v slovenščini še v češčini, nemščini, slovaščini, bosanščini, hrvaščini in srbsščini), izražajo tudi problematiko jezikovnega prestopanja in hibridnost njihovih identitet.

VIRI IN LITERATURA

Eva BAHOVEC, 2007: *Freud, ženska in popotnikova senca. Feminizem, psihoanaliza, filozofija*. Ljubljana: Društvo za kulturološke raziskave.

Silvija BOROVIK, 1995: *Pišejo ženske drugače?* Ljubljana: Mihelač.

Silvija BOROVIK, 2012: *Književne študije. O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni prozi in slovenski književnosti v Avstriji*. (Zora, 85). Maribor: Mednarodna založna oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

Silvija BOROVIK, 2017: *Večkulturnost in medkulturnost v slovenski književnosti*. (Zora, 123). Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.

Silvija BOROVIK, 2020: Slovenska književnost v evropskem prostoru in položaj drugega. *Slavia Centralis* 13/2, 134–148.

Silvija BOROVIK, 2022: *Ugledati se v drugem. Slovenska književnost v medkulturnem kontekstu*. (Zora, 147). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.

Silvija BOROVIK (ur.), 2013: *Klič me po imenu: izbor iz krajše proze slovenskih avtoric*. Izbrala, uredila in spremno besedo napisala Silvija Borovnik. Ljubljana: Študentska založba.

Stanislava CHROBAKOVA REPAR, 2009: *Slovenka na kvadrat: razglednice iz Slovenije*. Ljubljana: KUD Apokalipsa.

Jonathan CULLER, 2008: *Literarna teorija. Zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.

Jožica ČEH STEGER, 2022: Ana Wambrechtsamer – pisateljica in povezovalka dveh jezikov in kultur. *Slavia Centralis* 13/2, 149–161.

Ivana DJILAS, 2016: *Hiša*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Ivana DJILAS, 2022: *A si lahko vsaj enkrat tiho*. Novo mesto: Goga.

- Igor GRDINA, 1992: *Ljuba Prenner in malomeščanska kriminalna povest Neznani storilec*. Neznani storilec. Malomeščanska kriminalna povest. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Ivanka HERGOLD, 1983: *Pojochi oreh*. Trst: ZTT.
- Ivanka HERGOLD, 2019: *Nož in jabolko*. Ljubljana: Slovenska matica. (Ponatis. 1. izdaja 1980).
- Miran HLADNIK, 1981: Slovenski ženski roman v 19. stoletju. *Slavistična revija* 29/3, 259–296.
- Miran HLADNIK, 2016: Vključevanje drugega in drugačnega v slovensko literarno zgodovino. *Drugačnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. (SSJLK, 52). Ur. Alojzija Zupan Sosič. Ljubljana: Znanstvena založba FF. 46–53.
- Marko JESENŠEK, 2020: The Slovenian language, literature and teaching of Slovenian language research project. *Slavia Centralis* 13/2, 7–30.
- Alenka JENSTERLE DOLEŽAL, 1994: *Temno mesto*. Radovljica: Didakta.
- Alenka JENSTERLE DOLEŽAL, 2015: *Pomen hiše*. Ljubljana: Zveza Modra ptica.
- Alenka JENSTERLE DOLEŽAL, 2017: *Ključki od labirinta: O slovenski poeziji*. (Zora, 122). Maribor: Univerzitetna založba Univerze.
- Erica JOHNSON DEBELJAK, 1999: *Tujka v hiši domačinov*. Maribor: Litera.
- Marko JUVAN, 2012: *Svetovne književnosti in obrobja*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Marko JUVAN, 2017: *Hibridni žanri: študije o slovenskih križancih izkustva, mišljenja in literature*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Krištof Jacek KOZAK, 2008: Kultura in umetnost v okviru medkulturnega dialoga. *Medkulturni dialog kot temeljna vrednota EU*. Ur. Vesna Mikolič in Krištof Jacek Kozak. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales. 19–24.
- Tina KRANER, 2020: Stanje raziskav o proznih delih sodobnih slovenskih pisateljic. *Slavia Centralis* 13/1, 244–254.
- Tina KRANER, 2022: *Značilnosti romanov slovenskih pisateljic na prelomu iz 20. v 21. stoletje*. Doktorska disertacija. Maribor: Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru.
- Adriana KUČI, 2022: *Ime mi je Sarajevo*. Maribor: Litera.
- Ana MARWAN, 2021: *Zabubljena*. Ljubljana: Beletrina.
- Ana MARWAN, 2022: *Krota/Wechselkrote*. Ljubljana: Beletrina.
- Dijana MATKOVIĆ, 2013: *V imenu očeta*. Novo mesto: Goga.
- Dijana MATKOVIĆ, 2021: *Zakaj ne pišem*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Dijana MATKOVIĆ, 2023: Nominiranke. *Mladina* 27 (7. 7. 23), 62–63.
- Katja MIHURKO PONIŽ, 2021: *Od lastnega glasu do lastne sobe*. Ljubljana: Beletrina.
- Vesna MIKOLIČ in Krištof Jacek KOZAK (ur.), 2008: *Medkulturni dialog kot temeljna vrednota EU*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales.

Primož MLAČNIK, 2019: Kulturistike – kulturološka branja beletristike. *Slavia Centralis* 12/2, 46–57.

Primož MLAČNIK, 2020: Minor Literature in the Case of Brina Svit – Literatura mniejsza na przykładzie Briny Svit. *Przekłady Literatur Slowianskich* 10/1, 207–223.

Primož MLAČNIK, 2020: Podobe iz sanj Ivana Cankarja in Franza Kafke. *Z Lublane pres Viden do Prahy. Ivan Cankar a jeho současníci / Iz Ljubljane preko Dunaja v Prago. Ivan Cankar in njegovi sodobniki*. Ur. Alenka Jensterle Doležal. Praha: Narodni knihovna České republiky, Slovanska knihovna. 201–211.

Boris PATERNU, 2013: Iz vulgarne resničnosti v pokončnost: roman Nož in jabolko Ivanke Hergold. *Delo, Književni listi* 55/215 (17. 9. 2013), 14.

Marija PIRJEVEC, 2017: *Ženska literarna ustvarjalnost na Primorskem*. Trst: Mladika: Slavistično društvo Trst, Gorica, Videm.

Jola ŠKULJ, 2012: Kritična paradigma medkulturne eksistence literature. *Svetovne književnosti in obrobja*. Ur. Marko Juvan. Ljubljana: Založba ZRC SAZU. 87–109.

Marta VERGINELLA, 2006: *Ženska obrobja. Vpis žensk v zgodovino Slovencev*. Ljubljana: Delta.

Alojzija ZUPAN SOSIČ, 2006: *Robovi mreže, robovi jaza: Sodobni slovenski roman*. Maribor: Litera.

Alojzija ZUPAN SOSIČ, 2017: *Teorija pripovedi*. Maribor: Litera.

Janja ŽITNIK SERAFIN, 2008: *Večkulturna Slovenija. Položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Ljubljana: ZRC, ZRC SAZU.

PERSONAL AND CULTURAL NOMADISM IN SELECTED WORKS OF CONTEMPORARY SLOVENIAN FEMALE FICTION WRITERS

The present article focuses on female authorship in contemporary Slovenian literature, particularly regarding aspects and issues of multiculturalism and interculturality. The first part of the article deals with some selected female authors who emigrated from the Slovenian environment and continued their writing careers abroad. These are Ivanka Hergold, Alenka Jensterle Doležal and Ana Marwan. The second part of the article reflects upon authors who immigrated to Slovenia for personal or political reasons. These are Stanislava Chrobakova Repar, Ivana Djilas and Adrina Kuči. The third part discusses the fiction of Dijana Matkovič, who, as the daughter of immigrants to Slovenia, with the intention of staying in Slovenia as a member of the second generation, thematises the disturbing issue of biculturalism, multiculturalism and bilingualism. All the mentioned authors express personal and cultural nomadism, the problem of language crossing, and the hybridity of their identities.

All of the literary works by the selected contemporary Slovenian writers are feminist-conscious texts, which, within the context of different issues, thematise the position and role of contemporary women, especially expatriates and immigrants, as well as cultural and linguistic nomads. This article continues with and expands on the themes already discussed in the academic monographs *Literary Studies (Književne študije, 2012)*, *Multiculturalism and Interculturality in Slovenian Literature (Večkulturnost in medkulturnost v slovenski literaturi, 2017)* and *To see oneself in the other (Ugledati se v drugem, 2022)* by the author of this paper. They focus on female authorship in more

recent Slovenian fiction, especially the novel and its themes of multiculturalism and interculturality. The selected works of contemporary Slovenian female writers, who write in different languages (apart from Slovene, they write also in Czech, German, Slovak, Bosnian, Croatian and Serbian), also reflect the issue of language crossing and the hybridity of their identities.
